

๕๘. ผู้ปฏิบัติธรรมต้องพร้อมเรียนรู้ทุกสถานการณ์

Buddhists with Exactly Omniscient Promptness

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

การเป็นผู้ครอง “สติสัมปชัญญะ” ได้ในทุกขณะในการดำเนินชีวิตตามปกติและในการปฏิบัติธรรมด้วยการสำรวมระวังอินทรีย์ทั้งหลาย มิให้กิเลสทั้งหลายเข้ามาครอบงำจิตใจ จนเกิดอาการวิปริตผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง เพราะตนเองเข้าปรุงแต่ง [สังขตธรรม] และนี่ก็คิดว่าเป็นจริงมีอยู่จริงจึงยึดมั่นหมายจับมาเป็นเจ้าของ จึงเกิดความเดือดร้อนเป็นทุกข์ในการไปยึดมั่นในสิ่งที่ตนปรุงแต่งขึ้นมา [อุปาทานทุกข์] เพราะขาดสติลุ่มหลงไม่เป็นสุขอันควร [อวิชชา-อโยนิโสมนสิการ-โมหะ-ตัณหา] ที่เรียกว่า “สังสารทุกข์” เพราะฉะนั้น สาเหตุหลักนั้น เกิดจากความไม่ถึงพร้อมแห่งการพิจารณาเรียนรู้สภาวะธรรมต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นรอบตัว รู้ไม่ถึงการณ์ใดๆ ว่าเกิดดับขึ้นภายในจิตใจตนและคนรอบข้าง ฉะนั้น “สติ” ทำหน้าที่กำหนดรู้หมายจำเป็น “สังขาร-สัญญา” ส่วน “สัมปชัญญะ” ทำหน้าที่เรียนรู้หาข้อสรุปเป็นองค์ความรู้และปัญญา ไหวพริบ โดยให้เข้าใจนึกคิดอย่างถูกต้องตาม “กฎธรรมชาติ” ได้แก่ (๑) อริยสัจ ๔-กิจในอริยสัจ ๔ (๒) ปฏิจจสมุปบาท (๓) ไตรลักษณ์ องค์ความรู้เดิมกับใหม่ประมวลรวมกันกลายเป็นปัญญาใหม่ๆ เป็นหลักการ-ทฤษฎี-กฎ-สูตร ที่เรียกว่า “ธรรม-สภาวะธรรม-ปรมัตถ์สัจจะ-ปรมัตถธรรม” กล่าวโดยรวม คือ “ความจริง-สัจธรรม” อันประเสริฐ นั่นเอง ดังนั้น การครอบครองสติและสัมปชัญญะให้แน่วแน่ด้วยสมาธิที่บริสุทธิ์ ย่อมส่งผลให้ปัญญาเกิดความรู้ที่ปราศจากอำนาจครอบงำแห่งกิเลสทั้งหลาย ที่ทำให้ประสบความทุกข์และความเดือดร้อนไม่สิ้นสุด เพราะความไม่เข้าใจในการพิจารณาสภาวะธรรมรอบตัวตามเป็นจริง ที่ต้องประกอบด้วย “ภูมิรู้-ภูมิธรรม-ภูมิปัญญา” โดยยึดแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง อันจะต้องดำเนินตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างจริงจัง.

บทความที่ ๘๘ ประจำปี ๒๕๕๕ – ผู้ปฏิบัติธรรมต้องพร้อมเรียนรู้ทุกสถานการณ์

ในความหมายของคำว่า “พร้อมเรียนรู้ทุกสถานการณ์” นั้น หมายถึง การสำรวจระวังปิดกั้นบรรดากิเลสทั้งหลาย ไม่เปิดโอกาสให้กิเลสเหล่านั้น ขุกเข้ากลุ่มมัจฉิใจ เพราะความฟุ้งซ่าน ไม่เห็นประจักษ์แจ้งในธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาทั้งประโยชน์ความหมายและเหตุผล คือ ไม่หมั่นเพียรในการเจริญภาวนากรรมฐาน คำว่า “สถานการณ์” นั้น ประกอบด้วยเหตุปัจจัยหลักๆ ได้แก่ (๑) เวลา กับ (๒) สถานที่ และให้รู้จักเลือกเป็น อย่างชาญฉลาดด้วย นั่นคือ “สถานการณ์อันเหมาะสมแก่ธรรม” [สัปายะ ๑: สิ่งที่สบาย-สภาพเอื้อ-สิ่ง ที่เกื้อกูล ได้แก่ (๑) อาวาสสัปายะ-ที่อยู่อันเหมาะสม (๒) โภจรสัปายะ-แหล่งอาหารอันเหมาะสม (๓) ภัสสสัปายะ-การพูดคุยที่เหมาะสม (๔) บุคคลสัปายะ-บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสม (๕) โภชนสัปายะ-อาหารที่เหมาะสม (๖) อุตสัปายะ-ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม และ (๗) อิริยาปถสัปายะ-อิริยาบถที่เหมาะสม] เมื่อรู้สึกตัวว่าอยู่ในสถานการณ์อันเป็น “อโจร-โจรวิบัติ” [หมายถึง ความเสียหายในการไปมาหาสู่ เช่น ภิกษุไปในที่อโจรมีร้านสุรา หึงแพศยา แม่หม้าย บ่อนการพนัน เป็นต้น] ไม่เหมาะสมกับฐานะอัน ความเป็นของตนแล้ว ย่อมเกิดคำริชอบ [สัมมาสังกัปปะ] หรือ “สัปายสัมปชัญญะ” (ข้อ ๒ ในสัมปชัญญะ ๔) หมายถึง รู้ชัดว่าเป็นสัปายะ [สิ่ง ที่สบาย-สภาพเอื้อ-สิ่ง ที่เกื้อกูล] หรือตระหนักในความเหมาะสม เกื้อกูล คือ รู้ตัวตระหนักชัดว่าสิ่งของนั้น การกระทำนั้น ที่ที่จะไปนั้น เหมาะกันกับตน เกื้อกูลแก่สุขภาพแก่ กิจเอื้อต่อการสละละลดแห่งอกุศลธรรมและการเกิดขึ้นเจริญงอกงามแห่งกุศลธรรม จึงใช้ จึงทำ จึงไป หรือ เลือกให้เหมาะสม เพื่อที่จะเลือกกาลเทศะที่เหมาะสมกว่านั้น นั่นคือ “ไม่คบคนพาลเป็นกัลยาณมิตร” [อย่า ประมาทโดยคิดเอาเองว่าตนมีธรรมเหนือกว่าคนชั่ว] นั่นเอง อันตรงกับนัยแห่งธรรมว่า “กัลยาณมิตรตา-โยนิโสมนสิการ-อัปมาตะ” หมายถึง คบหากัลยาณมิตร คิดให้ถูกวิธี และไม่ประมาท เพื่อไม่ให้ประสบกับ ภาวะเสียธรรม คำว่า “ธรรม-สัจจธรรม-สภาวธรรม-ปรมัตถสัจจะ” มีอรรถนัยเหมือนกัน และยังรวมถึงคำ ต่อไปนี้ด้วย ได้แก่ เหตุการณ์-ปรากฏการณ์-สภาวการณ์-สถานการณ์ โดยรวมหมายถึง “ปัจจัย-เงื่อนไข- ข้อแสดง” หมายถึง ลักษณะอาการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย ที่มีสิ่งหนึ่งหรือสภาวธรรมอย่าง หนึ่ง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเอื้อ เกื้อหนุน คำจุน เป็นเหตุหรือเงื่อนไข ให้สิ่งอื่นหรือสภาวธรรมอย่างอื่น เกิดขึ้น-คงอยู่-ดับไป หรือ เป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง [อุปาทกขณะ-ฐิตินขณะ-กัมภคขณะ] ซึ่งเป็นกระบวนการ คิด พิจารณาธรรม ให้เป็นไปตาม “หลักปฏิจจนุปบาท-อทัปปัจจยตา-ปัจจยการ-ตตตา” [ทิพพจักขุ ญาณ-จตุปปาตญาณ-ปัจจยปริคคหญาณ-กัมมัตสกตาญาณ (ข้อ ๒ ในวิชา ๓ และ ญาณ ๑๖ กับ ข้อ ๓ ใน สรทธา ๔: กัมมัตสกตาสัทธา หรือ ข้อ ๕ ในอภิณหปัจจเวกขณะ ๕: กัมมัตสกตา หรือ “กัมมัตสกตาญาณ” คือ ปรึกษาหยั่งรู้ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน)] นั่นเอง ลักษณะการคิดดังกล่าวนี้ เป็นมุมมองธรรมทั้งหลาย [สังขตธรรม-อสังขตธรรม] ด้วยปัญญาพร้อมผลแห่งความหมายและเหตุผล [อรรถปฏิสัมภิตา-ธัมม ปฏิสัมภิตา ข้อ ๑-๒ ในปฏิสัมภิตา ๔] อันดำเนินไปตาม “หลักไตรลักษณ์” [อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา] ฉะนั้น ตามนิยามแห่งธรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อแนวทางความเข้าใจในการเจริญภาวนาหรือ

มนสิการกรรมฐาน เพราะร่างกายและจิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมต้องสัมผัสกับความเปลี่ยนแปลงของธรรมทั้งหลาย [วิปฏิสารของสภาวะแห่งจิต-ความไม่เที่ยงอันเป็นทุกข์] อยู่ตลอดเวลา โดยผ่านความสัมพันธ์ของความรู้ระหว่างอินทรีย์ทั้ง ๖ [อายตนะภายใน ๖: จักขุ-ตา ๑ โสตะ-หู ๑ ฆานะ-จมูก ๑ ชิวหา-ลิ้น ๑ กาย-กาย ๑ มโน-ใจ ๑ = สฬายตนะ] กับ อารมณ์ทั้ง ๖ [อายตนะภายนอก ๖: รูปะ-สิ่งที่เห็น ๑ สัทตะ-เสียง ๑ คันธะ-กลิ่น ๑ รส-รส ๑ โผฏฐัพพะ-สัมผัสทางกาย ๑ ธรรม-ธรรมารมณ์ ๑ = พาหิรายตนะ] สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นใน “อายตนะ ๑๒” ดังกล่าวนี้ อาจจะมี “เจตนา-สัญญาเจตนา-มโนสัญญาเจตนา” [ความตั้งใจ-ความปรารถนา-ความต้องการ = ตัณหา] เป็นตัวการในการปรุงแต่งตามเหตุปัจจัย [ตัณหา ๓-อภิสังขาร ๓] หรือกำกับและกำหนดรู้อย่างเท่าทันก็ได้ ไม่เข้าไปปรุงแต่ง พิจารณาเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาและเหตุผลตามเป็นจริง [ยถาภูตญาณ-ยถาภูตญาณทัสสนะ] จึงหลุดพ้นจากสังสารจักรหรือสังสารทุกข์ การมนสิการกรรมฐานอยู่เนื่องๆ อย่างสืบเนื่องเป็นนิรันดร์ อย่างบริบูรณ์สมบูรณ์ และไปพลอยยิ่งด้วย “ปรมัตตสังจะ-ปรมัตตธรรม” จึงเป็นทักษะกระบวนการคิดที่สำคัญด้วย (๑) **สมาธิในวิปัสสนา** และ (๒) **ปริชาหยังรู้ในวิปัสสนา** ไม่ใช่ความประมาทไม่รู้จักอะไรเลยในแต่ละวันว่า **จะคิด-จะทำ** อะไรเลย ความเป็นผู้มีคนอันได้พัฒนาแล้วด้วยภาวนาทั้ง ๔ ด้าน [อตตสัมปทา] ได้แก่ **กายภาวนา-สีลภาวนา-จิตตภาวนา-ปัญญาภาวนา** ย่อมเรียกว่า “ภาวิตัตต์” นั่นคือ ฉะนั้น ความประจักษ์แจ้งถึงความรู้ในการปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้องตามหลัก “**สัมมานุสम्मปฏิบัติ**” จึงเป็นคุณสมบัติอันยิ่งในการพึ่งตนเองต่อการบรรลุธรรมวิเศษ การฝึกซ้ำๆ และทบทวนกระบวนการคิดในวิปัสสนาภูมินั้น ต้องทำให้เกิดความคุ้นเคยเป็นนิสัย อันเป็นการเจริญกุศลกรรมโดย “โยนิโสมนสิการ” ด้วยคำจริงไว้ซึ่ง “**สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ**” โดยไม่แสดงความวิการด้วย “**วิปลาส ๔**” คือ **ความรู้เห็นคลาดเคลื่อน-ความรู้เข้าใจผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง และ “อกติ ๔**” คือ **ทางความประพฤติที่ผิด-ความไม่เที่ยงธรรม-ความลำเอียง** พร้อมด้วย “**วิบัติ ๔**” คือ **ความผิดพลาด ความเคลื่อนคลาด- ความเสียหาย-ความบกพร่อง-ความใช้การไม่ได้** เพราะฉะนั้น แนวทางปฏิบัติสัมมาปฏิบัติทานั้น จึงต้องประกอบด้วยการปรารภความเพียรอย่างไม่ลดละ มีการทบทวน ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไข ตามคลองธรรม อย่างมีมาตรฐานตามเป็นจริง ที่สามารถวัดประเมินผลความก้าวหน้าได้ มีขั้นตอนถูกต้องตามหลักวิธีวิทยาศาสตร์ ไม่บกพร่องด้วย “**อวิชา**” คือ ความไม่รู้จริง-ความไม่รู้แจ้งด้วย “**อริยสังจ ๔-กาลทั้ง ๓-อิทัปปัจจยตา**” หรือ “**โมหะ**” คือ ความหลง-ความโง่เขลา หรือไม่เป็นไปตาม “**หลักมัชฌิมาปฏิทา**” ที่จะเข้าถึง “**อริยมรรค-อริยสังจ ๔**” ได้โดยมีแนวทางปฏิบัติตาม “**อริยมรรคมีองค์ ๘**” [อริยอัฏฐังคิกมรรค] ดังนั้น ไม่ว่าสภาวะธรรมใดๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิตของตน บุคคลนั้นต้องเฝ้าสำรวจระวังด้วยการมี “**สติปัญญา-สติสัมปชัญญะ**” อยู่เสมอ ด้วยจิตที่ฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดี คือ “**จิตปราศจากนิรณะ-จิตประภัสสร**” เป็นจิตที่ชื่อตรง นุ่มนวล อ่อนไหว ควรแก่งาน ผู้ปฏิบัติธรรมจึงสามารถน้อมนำจิตนั้น ไปใช้งานได้จริง และกลายเป็น “**ญาณทัสสนะ**” คือ ปริชาหยังรู้และเห็นแจ้งที่จะปิดกั้นกิเลสทั้งหลายได้ด้วย “**อาสวักขยญาณ**” คือ ปัญญาหยั่งรู้ในความตรัสรู้ อันมีสมุฏฐานมาจากความรู้แจ้ง “**วิชา**” และ “**วิปัสสนาญาณ**” [ฉาน-ญาณ] ดังเช่น **ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ** หรือ **วิปัสสนาญาณ ๘** [ภูฐานคามินีปฏิบัติทา-การทบทวน ๘] อันเป็นปัญญาที่จะดับ “**อุปาทานขันธ ๕**” [ทูป

ขั้น ๕] ซึ่งนับเป็น “โลภียญาณ” แล้วข้ามโคตรจากปุถุชนไปสู่ “ความเป็นอริยมุคคัล” โดยเข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรค นั่นคือ “โลกุตตรญาณ” หรือ “โลกุตตรธรรม ๘” ได้แก่ มรรค ๔-ผล ๔-นิพพาน ๑ ที่สัมปยุตต์ด้วย “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” หมายถึง ธรรมเครื่องสนับสนุนความตรัสรู้ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔-สัมมัปปธาน ๔-อิทธิบาท ๔-อินทรีย์ ๕-พลัง ๕-โพชฌงค์ ๗-มรรคมีองค์ ๘ ในบรรดาธรรมทั้งหมดเหล่านี้ต้องเกิดขึ้นพร้อม “อริยมรรคมีองค์ ๘” เสมอ ไม่ได้เกิดเป็นอิสระเฉพาะตนแต่อย่างใด ที่เรียกว่า “ญาณสัมปยุตต์” [ธรรมสามัคคี] อนึ่ง ในกระบวนการคิดในวิปัสสนาภูมินั้น ต้องเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาและเหตุผลอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนจบการปรากฏสภาวะธรรมนั้นๆ เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” [ทิพพจักขุญาณ] ไม่ว่าจะพิจารณาเชื่อมโยงหลักธรรมใดๆ ที่ถือเป็นทฤษฎีนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องขบได้ด้วยทฤษฎี ไม่ใช่อะไรก็ไม่ออก บอกอะไรก็ไม่ถูก ทุกอย่างเกิดความเชี่ยวชาญขึ้นจากการฝึกอบรมทักษะกระบวนการคิดทั้งนั้น ไม่ต้องรอให้คนอื่นมาบอกชี้แนะมากมายนัก ต้องดำเนินการเองและเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาและความหมายประโยชน์กับเหตุผลของตนเป็นหลัก อันเกิดจากการศึกษาค้นคว้าพิสูจน์หลักฐานธรรมทั้งหลาย [ปริยัติศึกษา-ปฏิบัติศึกษา-ปฏิบัติศึกษา] โดยผสมผสานกับ “หลักไตรสิกขา” [ศีล-สมาธิ-ปัญญา = อริยสัจ ๔-กิจในอริยสัจ ๔] และดำเนินไปตามแนวทางปฏิบัติใน “อริยมรรคมีองค์ ๘” อย่างสมบูรณ์บริบูรณ์ เพราะฉะนั้น “การเห็นธรรมทั้งปวง จึงเป็นเห็นตถตา” [อาณาจักรแห่งปัจเจกธรรม] สืบเนื่องจากบุคคลนั้น ได้ถือประพฤติปฏิบัติสัมมาปฏิบัติมาอย่างถูกต้องแม่นยำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า.

